

6D042000 – «Сәулет» мамандығы бойынша философия докторы (PhD)
дәрежесін алу үшін дайындалған Сарсембаева Динара Ержановнаның
**«Солтүстік Қазақстан қалаларындағы әлеуметтік инфрақұрылымдардың
сәулеті»** тақырыбына жазылған диссертациясына

АНДАТПА

Зерттеудің өзектілігі. Әлеуметтік инфрақұрылымды қалыптастырудың тұрақтылығын зерттеу олардың қазіргі заманғы жобалау мен құрылыс үшін теориялық және практикалық құндылығын анықтауға көмектеседі. Сонымен бірге, қазіргі уақытта Қазақстан Республикасы үшін аса маңызды болып табылатын халықтың жаңа қажеттіліктерін ескеру маңызды.

Республикада әлеуметтік бағдарланған саясатты іске асыру әлеуметтік инфрақұрылымның жаңа архитектурасын әзірлеуді талап етіп отыр, ол халықтың барлық топтары үшін қызмет көрсетудің жайлылығы мен қол жетімділігін қамтамасыз етеді. Әрине, қаладан тыс жерлерде гипермаркеттердің және көпфункционалды сауда-ойын-сауық орталықтарының пайда болуы халықтың ұтқырлығын талап етеді, бұл қала тұрғындарының барлық санаттарына қолжетімді емес. Мұндай жағдайларда аралас схемалар, қызмет көрсетудің әр түрлі нысандарының үйлесімі қажет. Осыған байланысты әлеуметтік инфрақұрылым объектілерінің маңыздылығы артып келеді, оларды зерттеу ерекше өзектілікке ие.

Зерттеу барысында сәулет (құрылым) ұғымы әлеуметтік инфрақұрылымды қалыптастыруға негіз ретінде енгізіледі, бұл әлеуметтік сала объектілері болып табылатын, көлік байланыстары бойынша біріктірілген және қаланың жоспарлау құрылымында орналасуына және оның құрылымдық элементтеріне жататындығына қарай сараланған халыққа қызмет көрсету орталықтарының көп деңгейлі желісін салуды қарастырады. Әрбір қалалық аумақ (үлкен қаладағы тұрғын аумақ) салыстырмалы түрде автономды бірлік болып табылады, бұл қалалық функциялардың толық спектрін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Қала аумағы орталығының қызметі (қызмет көрсету саласының ерекшелігі) халықтың өмір сүру, еңбек және демалыс жайлылық деңгейін арттыра отырып, басқаларды тұрақты дамытуға мүмкіндік береді.

Өзектілік мынадай ережелермен ақталады:

- қалалардың әлеуметтік инфрақұрылымын қалыптастыруда тарихи заңдылықтарды анықтау қажеттілігі;

- қалалардың әлеуметтік инфрақұрылымына халықтың сұранысының артуы;

- факторлар мен жағдайлар кешенін, оларды дамыту перспективаларын ескере отырып, Солтүстік Қазақстанның әкімшілік-аумақтық бірліктеріндегі әлеуметтік инфрақұрылымның перспективалық жүйесін айқындау қажеттілігі;

- қазіргі кезеңде Солтүстік Қазақстан қалаларында әлеуметтік инфрақұрылымды қалыптастыру бойынша ғылыми әзірлемелердің болмауы.

Зерттеу процесінде мынадай еңбектер қолданылды:

- елді мекендер жүйесіндегі елді мекендердің даму ерекшеліктеріне қарай келесі авторлардың жұмыстарда қаралды: А.И. Алексеев және С.Г. Сафронов, В.Н. Белоусов, В.В. Владимиров және Ф.М. Листенгурт, Ф.Н. Базанова, Б.Дж. Гарнер, М.А. Гендельман, М.Д. Спектор, Н.Ф. Голиков, У.М.

Искаков, И.Г. Лежава, Г.М. Лаппо, П. Селф, Н.Г. Аужанов, М. Деведжиев, Ле Корбюзье, В.А. Лаптев, А.С. Сеньявский, А.В. Сигаев, Д.Г. Ходжаев, Л.Ф. Федорова, А.А. Корнилова, Е.А. Ахмедова, Т.В. Каракова және т.б.;

- елді мекендердің жоспарлау құрылымын және олардың жекелеген элементтерін қалыптастыру бойынша келесі авторлардың жұмыстарда көрсетіледі: А.Ж. Абилов, С.В. Литвинов, Г.И. Зосимов, В.А. Лавров, Б.И. Оглы, В.В. Бабуров, П.И. Гольденберг және т.б., Т.Я. Ребайн, Я.Т. Кравчук, Б.С. Хорев, В.К. Степанов, Л.Б. Великовский және А.С. Татурин, А.В. Иконников, В.А. Сосновский, М.И. Куренной, В.В. Мусатов, Я.В. Косицкий, И.М. Смоляр, Л.Н. Авдоткин, М.Г. Бархин, А.В. Крашенинников, А.В. Бунин, А.Э. Гутнов, Е.М. Хоровецкая, В.В. Тоскина;

- әлеуметтік-экономикалық және демографиялық негіздер және елді мекендерді қалпына келтіру бойынша келесі авторлардың жұмыстарда ашылады: Л.Б. Коган, Г.К. Касенов, М. Вильковский, Т.И. Ануфриева, О. Нимейер, Г.Д. Москвина, К. Танге, С.Е. Толыбеков, А.А. Бадина, А.Т. Мошегова, В.П. Красовский, Ш.И. Рахматуллоева, З.Н. Яргина;

- елді мекендердің қалыптасуы мен дамуының тарихи және ұлттық аспектілері келесі авторлардың еңбектерде көрсетілген: Б.А. Глаудинов, Н.Ж. Козбагарова, Б.У. Куспангалиев, Ф. Назаров, М. Орынбеков, О.А. Сегизбаев, Р.У. Чекаева, А.Ш. Чиканаев, В.Н. Калмыков, С.Ш. Садыкова, Ю.С. Яралов;

- табиғи-климаттық факторлардың қала құрылысы мен экологиялық аспектілеріне әсері бойынша келесі авторлардың еңбектерінде: А.П. Вергунов, О.Н. Яницкий, В.К. Лицкевич, Б.М. Полуй, Ю.И. Курбатов, В.В. Владимиров және т.б.;

- әлеуметтік инфрақұрылымды мен қоғамдық орталықтарды қалыптастыру бойынша келесі авторлардың жұмыстарда қарастырылған: Т.Д. Товстенко, В.В. Быков, П. Велев, Г.А. Градов, Е. Заславский, О. Кудрявцев, С.А. Колесников, Г.А. Малоян, И.В. Пономарев, С.И.

Пшеничникова, М.И. Сихарулидзе, В.Я. Хромов, Ш.И. Рахматуллоева және т.б.;

- зерттеудің жүйелі әдістерін қолдану туралы келесі авторлардың еңбектерде қарастырылған: Н.М. Демин, Г.Н. Фомина, З.Н. Яргина және В.А. Сосновский және т.б.

Алайда, қазіргі уақытта Солтүстік Қазақстанның өзгеріп отыратын әлеуметтік-экономикалық жағдайларында әлеуметтік инфрақұрылымның қалыптасуын көрсететін жұмыстар жеткілікті емес.

Осының барлығы осы зерттеуге негіз болды. Зерттеу барысында көтерілген проблемалардың күрделілігі мен жаңалығы, сондай-ақ әдістемелік, және ұйымдастырушылық негіздердің болмауы, әлеуметтік инфрақұрылым жүйесін қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайларда кешенді жоспарлау, теориялық және тарихи негіздер жұмыстың құрылымы мен мазмұнын алдын ала анықтады.

Зерттеудің мақсаты - оны кеңістіктік ұйымдастырудың негізгі принциптерін анықтау негізінде әлеуметтік инфрақұрылымды қалыптастыру тұжырымдамасын әзірлеу.

Осы **мақсатқа** жету үшін мынадай міндеттер шешіледі:

1. Әлеуметтік-экономикалық парадигманың өзгеруі және халықтың әлеуметтік-мәдени және ойын-сауық қызметтерін алуудағы қажеттіліктер палитрасының өзгеруі жағдайында қызмет көрсету жүйесін құрудың теориялық негіздерін зерттеу.

2. Солтүстік Қазақстан аумағында әлеуметтік инфрақұрылымды қалыптастырудың тарихи ерекшеліктерін зерттеу.

3. Солтүстік Қазақстан қалаларының әлеуметтік инфрақұрылымының қазіргі жай-күйін талдау.

4. Табиғи-климаттық кешеннің ерекше шектеулерінде әлеуметтік инфрақұрылымның қалыптасуына әсер ететін негізгі факторлар мен жағдайларды анықтау.

5. Әлеуметтік инфрақұрылымды қалыптастырудың концептуалды-теориялық моделін әзірлеу.

6. Ұсыныстар әзірлеу:

- Солтүстік Қазақстан елді мекендерінің типологиясын;

- Солтүстік Қазақстан қалаларында әлеуметтік инфрақұрылымды кеңістікте ұйымдастыру;

- Солтүстік Қазақстан аумағында әлеуметтік инфрақұрылымның қалыптасуы.

Зерттеу әдістемесі. Жұмыста қолданылды: жүйелі тәсіл, бірқатар аналитикалық әдістер (статистикалық, таңдамалы), ықтималдық және сараптамалық болжау әдістері, сауалнамалар мен сұрақнамалар түріндегі социологиялық зерттеулер. Архитектуралық жобалау әдісі де қолданылды.

Заттай зерттеу әдісі Солтүстік Қазақстан қалаларына қоғамдық қызмет көрсету саласының қазіргі жай-күйін зерделеу кезінде қолданылды. Заттай зерттеу қала құрылысы, композициялық, техникалық және қала құрылысы мен қоғамдық орталықтарды қалыптастыру бойынша басқа да деректер туралы ақпарат алуға мүмкіндік берді.

Статистикалық әдіс елді мекендердегі әлеуметтік инфрақұрылым объектілеріне түсетін жүктемені анықтауға ықпал еткен халықтың демографиялық көрсеткіштері, қызмет көрсету объектілерінің болуы туралы мәліметтерді анықтауға мүмкіндік берді.

Зерттеу барысында «Астанагенплан» ҒЗЖИ ЖШС,

«Астанагорхитектура» ЖШС, Урбандалу орталығында алынған материалдар зерттеліп, қорытындыланды. Мәдени-тұрмыстық қызмет көрсету саласының дамуының тарихи аспектілерін нақтылау мақсатында Қазақстан Республикасының мемлекеттік мұрағатындағы (Астана қаласы) құжаттар зерттелді.

Зерттеу 2017-2023 жылдары жиналған нақты материалға негізделген. Солтүстік Қазақстан қалаларын (Астана, Көкшетау, Қостанай, Павлодар, Петропавл) заттай зерттеу процесінде қазіргі кезеңдегі мәдени-тұрмыстық қызмет көрсету проблемалары зерделенді.

Бұл ретте нысандарды фотографиялық бекіту жұмыстары жүргізілді, бұл әлеуметтік инфрақұрылымның күшті және әлсіз жақтарын айқын көрсетуге мүмкіндік берді.

Зерттеу нысаны: Солтүстік Қазақстан қалаларының әлеуметтік инфрақұрылымы.

Зерттеу пәні: әлеуметтік инфрақұрылымның қалыптасу заңдылықтары және оны жетілдіру жолдары.

Жетекші гипотеза. Әлеуметтік инфрақұрылым архитектурасының оңтайлы жай-күйіне уақыт векторының динамикасын ескере отырып, барлық факторлар мен жағдайларды кешенді есепке алу арқылы қол жеткізіледі.

Жұмыстың ғылыми жаңалығы төмендегідей:

- тарихи, әлеуметтік-экономикалық факторлардың, әкімшілік-аумақтық түрлендірудің өсуі мен өзгерістері барысында қалалардың әлеуметтік инфрақұрылымының қалыптасу заңдылықтарын ашты;

- Солтүстік Қазақстан қалаларының әлеуметтік инфрақұрылымын дамытудың әмбебап тұжырымдамалық-теориялық моделі әзірленді;

- Солтүстік Қазақстан қалаларының әлеуметтік инфрақұрылымының сәулетін қалыптастыру принциптері айқындалды;

- тұжырымдамалық-теориялық модельді қалыптастырудың негізгі құрамдас бөліктері анықталды және Солтүстік Қазақстан аумағындағы әлеуметтік инфрақұрылымның архитектурасын дамытудың перспективалық схемасы ұсынылды.

Жұмыста белгіленген ережелердің ғылыми сенімділігі мыналармен дәлелденеді:

- далалық зерттеулер және талдау жұмыстары - зерттелген -17 елді мекен (республикалық орталық, 4 облыс орталығы және аудандық маңызы бар қала);

- соңғы 50 жылдағы статистикалық және мұрағаттық материалдарды зерттеу және салыстыру;

- әлеуметтік инфрақұрылым мен оның құрамдас бөліктерін дамытудың отандық және шетелдік тәжірибесінің әдеби көздерін жинау, зерттеу және талдау.

Жұмысты апробациялау. Зерттеу жұмысының нәтижелері «Красивые решения» ЖШС-нің келесі нысандарын жобалауға енгізілген:

- «Жаяу жүргіншілер аймақтары және қаланың қоғамдық кеңістіктерін үйлесімді, жайлы орналастыру» (Астана қаласы, Алматы ауданы, Сарыарқа, Бөгенбай батыр, Республика даңғылдары мен Есіл өзенінің жағалауы алаңында);

- «Екібастұз қаласының «Шахтер» саябағын қайта құру».

Әлеуметтік инфрақұрылым архитектурасын қалыптастыру және қызмет көрсету орталықтарының сәулет-жоспарлау шешімі бойынша теориялық әзірлемелер оқу процесінде Сәкен Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университетінің Жер ресурстарын басқару, сәулет және дизайн факультетінде сәулетшілерді даярлау кезінде курстық және дипломдық жобалауда дәріс оқу кезінде ескерілген.

Қорғауға диссертацияның келесі ережелері ұсынылады:

- әлеуметтік инфрақұрылымды қалыптастырудың әмбебап тұжырымдамалық және теориялық моделі;

- әлеуметтік инфрақұрылымды қалыптастыру принциптері;

- әлеуметтік инфрақұрылымды ұйымдастырудың көп деңгейлі жүйесі.

Жеке үлесі:

1. Әлеуметтік инфрақұрылымның архитектурасын қалыптастырудың әдістемелік негіздері әзірленді.

2. Әлеуметтік инфрақұрылымды қалыптастырудың негізгі бағыттарын анықтау мақсатында сауалнамалар әзірленіп, тұрғындар арасында сауалнама жүргізілді.

3. Солтүстік Қазақстан қалаларының (Астана, Көкшетау, Қостанай, Павлодар, Петропавл) елді мекендері мен әлеуметтік инфрақұрылымы зерттелді.

Зерттеу нәтижелері. Зерттеудің негізгі нәтижелері Астана, Мәскеу, Санкт-Петербург, Самара қалаларында қала құрылысы, сәулет, жоспарлау, абаттандыру және құрылыс мәселелері бойынша өткен ғылыми-практикалық конференцияларда баяндалып, талқыланды.

Диссертация тақырыбы бойынша 15 мақала жарияланды, оның ішінде 3 мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым және жоғары білім саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитеті ұсынған басылымдарда, 3 мақала халықаралық конференциялар материалдарында. Ресей ғылыми дәйексөздер индексінің деректер базасына енгізілген, оның ішінде 2 шетелдік конференциялар материалдарында, Scopus деректер базасына енгізілген халықаралық ғылыми басылымда 2 мақала.

Жұмыстың көлемі: Диссертациялық зерттеу мәтіндік бөлімнен (172 бетке басылған мәтіннен, кіріспеден, үш бөлімнен, қорытынды мен ұсыныстардан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен (191), қосымшалардан (31 кесте) және мәтін бөлігін толықтыратын түсіндірмелі-иллюстрациялық материалдан тұрады.

Кіріспеде зерттеудің өзектілігі негізделіп, мақсаты мен міндеттері, зерттеу нысаны тұжырымдалған. Зерттеу әдістері мен ғылыми жаңалығы да қарастырылған.

Бірінші бөлімде Солтүстік Қазақстанның қоныстандыру жүйесіндегі қалалардың әлеуметтік инфрақұрылымының қалыптасуының теориялық және тарихи аспектілері ашылады; мәдени-тұрмыстық қызмет көрсетуді дамытудың ішкі және шетелдік бағыттарын баяндалған; Астана қаласының мысалында қоныстандыру жүйесіндегі қалалардың әлеуметтік инфрақұрылымының қазіргі жай-күйіне баға берілді.

Бірінші тараудың негізгі қорытындылары:

Әлеуметтік инфрақұрылым мен оның құрамдас бөліктерінің қалыптасуының тарихи панорамасының теориялық талдауы қала құрылысы белгілері мен сипатының жиынтығы тұрғысынан олардың дамуында үш тарихи кезеңді анық байқауға болатын мүмкіндік береді.

Бірінші кезең сирек қызмет көрсету объектілері бар қалалардың орталық көшелеріне, негізінен тұтыну тауарларын өндірушілердің тұрғылықты жеріне бағытталған әлеуметтік инфрақұрылыммен сипатталады.

Екіншісі, 1954-65 жылдардағы халыққа қызмет көрсетудің сатылы жүйесі негізінде әлеуметтік инфрақұрылымның қалыптасуымен сипатталады.

Үшіншісі, 1991 жылдың желтоқсанынан бастап, қала құрылысы түйіндерін құру негізінде әлеуметтік инфрақұрылымның қалыптасуымен сипатталады.

Қызмет көрсету жүйелері талданды: сатылы, коммуникативті, ядролық желі. Ықшам қалада сатылы қызмет көрсету жүйесінің нормаларын сақтау мүмкін екені анықталды. Жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайларда (қалалардың, аумақтардың өсуі, қажеттіліктердің өзгеруі) қызмет көрсету радиусы негізінде қызмет көрсету мекемелерін орналастыра отырып, нормативтік базаны (ҚР СН) қолдану қиын.

Әлеуметтік инфрақұрылымның қазіргі жағдайын зерделеу мыналарды анықтауға мүмкіндік берді: қала құрылымындағы қызмет көрсету объектілерінің біркелкі орналасуы, ірі қала құрылысы түйіндерінің (әлеуметтік инфрақұрылым) тек қаланың орталық аудандарында орналасуы, сонымен қатар, жаяу жүргіншілерге аймақ қыста демалуға қолайлы емес, қоғамдық жолаушылар көлігі желісіне қосылған қоғамдық орталықтардың болмауы.

Зерттеу материалдары, қазіргі әлеуметтік инфрақұрылымның қала құрылысының инерциясына ие екендігін көрсетеді. Халықтың қажеттіліктері жүйесінде әлеуметтік-экономикалық қайта құру ырғағына сәйкес келетін және қазіргі кездегі кеңістікпен сәйкес келмейтін жаңа компоненттер анықталды. Территорияның ерекшеліктеріне бейімделу механизмі оның құрамдас бөліктерін жан-жақты және егжей-тегжейлі талдауды қажет етеді.

Екінші бөлімде Астана қаласының мысалында Солтүстік Қазақстан қалаларының әлеуметтік инфрақұрылымының архитектурасын қалыптастыруға әсер ететін өңірлік факторлар талданды; әлеуметтік зерттеулердің нәтижелері келтірілген; қалалар мен қызмет көрсету орталықтарының жіктелуі келтірілген.

Екінші тарау бойынша негізгі қорытындылар:

Табиғи-климаттық факторларды талдау көптеген параметрлер бойынша Солтүстік Қазақстанның климаты қолайсыз болып табылатынын көрсетті, оны сәулет және қала құрылысы әдістерімен икемді қылу қажет.

Халық серпінінің статистикалық деректерін зерделеу халықтың ұтқырлығын көрсетті - Солтүстік Қазақстан қалалары халқының еңбекке қабілетті (16-45 жас аралығындағы топ) ішкі көші-қонының өсуі; қалаларда табиғи өсімнің өсуі; көрсетілетін қызметтер өндірісі саласында жұмыспен қамтылғандар үлесінің өсуі (53-тен 66,8% - ға дейін).

Әлеуметтік сауалнаманың деректері шағын ауданның, қала ауданының әлеуметтік инфрақұрылым объектілерінің қажетті тізбесін анықтауға және толықтыруға мүмкіндік берді, сондай-ақ Солтүстік Қазақстан қалаларында халыққа қызмет көрсетуді ұйымдастыруды жақсартуға қажеттіліктің артуын анықтауға мүмкіндік берді.

Ғылыми-техникалық факторларды талдауы қызмет көрсету сапасын арттыру қоныстану аймағындағы өнімділігі жоғары сервистік секторлар үлесінің артуына және шағын аудандағы әлеуметтік инфрақұрылым объектілерін жарықтандырудың жақсаруына байланысты екенін анықтауға мүмкіндік берді.

Үшінші бөлімде өңірлік жағдайларда әлеуметтік инфрақұрылымды қалыптастырудың тұжырымдамалық-теориялық моделі әзірленді; Солтүстік Қазақстан қалаларының әлеуметтік инфрақұрылымын қалыптастыру қағидағтары ұсынылды; Әлеуметтік инфрақұрылым архитектурасын қалыптастыру әдістемесі ұсынылды.

Үшінші тарау бойынша негізгі қорытындылар:

Ұсынылған қызмет көрсету жүйесі қаланың құрылымдық элементтерінің өзін-өзі реттеуі мен өзін-өзі қамтамасыз етуін қамтиды, бұл халықтың қажеттілігін және олардың уақыт пен кеңістікте дамуын қамтамасыз етеді. Ұсынылған жүйе қалалық аудан орталығы басым функционалдық бағыттылықты бекітетін шешімді болжайды (көрсетілетін қызметтер саласындағы артықшылықтарды ескере отырып).

Солтүстік Қазақстанның өңірлік ерекшеліктерін ескере отырып, әртүрлі маңызы бар қалалардың әлеуметтік инфрақұрылымын ұйымдастырудың көп деңгейлі жүйесі әзірленді.

Орталықтың мәніне сәйкес мекемелердің құрамы әзірленді. Аудандар мен шағын аудандардың қоғамдық орталықтарының құрылымдық құрамы қызмет көрсетудің цифрлық форматын есепке алу кезінде барлық қызмет көрсету тізбесін қамтиды.

Солтүстік Қазақстан қалаларының әлеуметтік инфрақұрылымы архитектурасының ұсынылған нысаны табиғи-климаттық, тарихи, әлеуметтік-экономикалық жағдайларға бейімделген, бұл мақсатқа сай келеді.

Диссертацияда ұсынылған әлеуметтік инфрақұрылым архитектурасы қызмет көрсету жүйесінің қоғамдық орталықтарының тиімді өзара әрекеттесуіне, қызмет көрсету жүйесіне барлық жоспарлау элементтерін қосуға,

ресурстық әлеуетке сәйкес қаланың әр ауданын дамытуға, мемлекеттік және жеке инвестициялардың өзара әрекеттесуін арттыруға, қызмет көрсету жүйесіндегі жоспарлау элементтерінің жеке дамуына ықпал етеді.

Әлеуметтік инфрақұрылым архитектурасын жүзеге асыру әдістемесі ұсынылды:

- қалалық және тұрғын үй ауданының аумағын қайта құру әлеуетін анықтау;
- қоғамдық орталықтарды орналастыру орнын таңдау.

Қорытынды

1. Әлеуметтік инфрақұрылымды және оның компоненттерін қалыптастыру бойынша тарихи панорамаға теориялық талдау олардың дамуында қала құрылысы мен сипаты белгілерінің жиынтығы бойынша үш тарихи кезең анық байқалады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Бірінші кезең негізінен тұтыну тауарларын өндірушілердің тұрғылықты жері бойынша сирек қызмет көрсету объектілері бар қалалардың орталық көшелеріне бағытталған әлеуметтік инфрақұрылыммен сипатталады.

Екіншісі 1954-65 жылдардағы халыққа қызмет көрсетудің сатылы жүйесі негізінде әлеуметтік инфрақұрылымның қалыптасуымен сипатталады.

Үшіншісі - 1991 жылдың желтоқсанынан бастап қала құрылысы тораптарын құру негізінде әлеуметтік инфрақұрылымның қалыптасуымен сипатталады.

2. Солтүстік Қазақстан қалаларының әлеуметтік инфрақұрылымы мен қоныстану ерекшеліктері анықталды, бұл келесілерді негіздейді:

- қызмет көрсету жүйесіндегі қалалардың мәнін анықтау;
- қала орталықтарының маңыздылығын, халықтың санын, оның артықшылықтарын ескере отырып, басым функционалдық мәнін ескеретін қызмет көрсету жүйесін құру;
- қаланың құрылымдық бөлімшелерінің ресурстық әлеуетін ескеру;
- әлеуметтік инфрақұрылымды дамыта отырып, шоғырлану мен урбандалу.

3. Зерттеуде Солтүстік Қазақстанның қоныстану тығыздығы төмен, әлеуметтік инфрақұрылымы жеткілікті дамымаған аумағы қажеттілік тудыратыны анықталды:

- қызмет көрсету саласында халықты жұмыспен қамту негізінде урбандалу;
- қала типтерінің барлық түрлерін дамыту;
- әрбір қала үшін қызмет көрсету саласындағы басым функцияларды айқындау.

4. Әлеуметтік инфрақұрылым архитектурасының ұсынылып отырған тұжырымдамалық-теориялық моделі аймақтық ерекшеліктерді ескереді және Солтүстік Қазақстанның әрбір қаласында іске асыру кезінде қолдануға мүмкіндік береді. Солтүстік Қазақстан қалаларының әлеуметтік инфрақұрылымын қалыптастыру қағидалары қалалардың тұрғындарына оның көлеміне қарамастан қызмет көрсетуді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Ұсынылған модель адамның өзін-өзі жүзеге асыруына жағдай жасай отырып,

өзін-өзі қамтамасыз етуді, салыстырмалы тәуелсіздікті, өзін-өзі реттеуді, қаланың құрылымдық элементтерінің даралығын қамтамасыз ететін иерархиялық қызмет көрсету жүйесін құруға мүмкіндік береді. Бұл ретте қызмет көрсету жүйесі қаланың құрылымдық элементтерінің орталықтарын, ірі мамандандырылған орталықтар мен желілік орталықтарды қамтуға тиіс. Жүйенің негізі қаланың салыстырмалы түрде дербес құрылымдық элементі болып табылады (әкімшілік қалалық аудан, тұрғын аудан). Ұсынылған жүйе қалалық аудан орталығы басым функционалдық бағыттылықты бекітетін шешімді болжайды (көрсетілетін қызметтер саласындағы артықшылықтарды ескере отырып).

5. Әлеуметтік инфрақұрылым архитектурасы қызмет көрсету жүйесінің қоғамдық орталықтарының тиімді өзара іс-қимылына ықпал етеді. Әлеуметтік инфрақұрылым архитектурасы қоғамдық орталығының функционалдық құрылымын қызмет көрсетудің негізгі жеті саласынан құру ұсынылады.

Көп деңгейлі қызмет көрсету жүйесі қалалардың әкімшілік-аумақтық бөлінуін ескереді және 5 деңгейді қамтиды.

6. Процесс барысында Солтүстік Қазақстан қалаларының әлеуметтік инфрақұрылымының архитектурасын іске асыру әдістері әзірленіп, ұсынылды.

7. Бұл зерттеудің тиімділігі экономикалық, әлеуметтік және сәулет жоспарларында байқалады:

экономикалық — модель қалалық ауданда жұмыс орындарының өсуін қамтамасыз етеді; мемлекеттік және жеке инвестициялардың өзара іс-қимылы артады; ұсынылған модель Өңірлерді дамыту жөніндегі қаулыларға, сондай-ақ «Қазақстан 2030» стратегиясының негізгі бағытына қайшы келмейді;

әлеуметтік - жағдайда-халықтың өмір сүру деңгейін және қалалардың әр түріндегі адамның өзін-өзі жүзеге асыруы үшін жағдайларды жақсартатын қызмет көрсету жүйесіне қол жеткізіледі;

ғылымда - қызмет көрсету жүйесіндегі ғылыми жетістіктердің өзара әрекеттесуі үшін жағдайлар жасалады. Сондай-ақ Қызмет көрсету мекемелерін ғылымды көп қажет ететін өндірістермен үйлестіру үшін жағдайлар қамтамасыз етіледі;

архитектурада - нақты даму мүмкіндігі бар қызмет көрсету орталықтарының кешенді шешімі жасалады.